

Vennebrev

Falstadsenterets Venner

Mai 2022, Årgang7, Nr 1

Vinnere av Falstadsfangerens Gavestipend henholdsvis i 2019 og 2021.

Oda Munkeby og Johannes Hembre - Ingul

Diplom til stipendvinnere

På grunn av Covid-19 har vi ikke fått delt ut diplom til de siste tre års vinnere av Falstadsfangenes Gavestipend. I forbindelse med årsmøtet i foreningen 30. mars fikk vi endelig ordna med et lite arrangement der to av vinnerne kunne møte. Det var Oda Munkeby (2021) og Johannes Hembre-Ingul (2019). Vi starta med et musikalsk innslag der Anne Kvello-Alme sang til eget akkompagnement med gitar og ukulele. En skikkelig trivelig start på seremonien.

Leder for stipendutvalget, Otto Asbjørn Solli, holdt en kort orientering om bakgrunnen for Falstadsfangenes Gavestipend og praksis slik det fungerer i dag. Stipendet i sin nåværende form er utdelt hvert år siden 2008 med unntak av 2012 da vi ikke fikk kvalifiserte søkere. Stipendbeløpet på 10 000 kroner er overført tidligere til Oda og Johannes, og de fikk nå endelig overrakt diplommet som følger med. Dette er jo ungdommer vi gjerne vil bli litt bedre kjent med, så etter overrekkelsen ble det en runde med noen spørsmål der de fikk anledning til å fortelle både om bakgrunn og aktivitetsområde. Det ble fort klart for oss som hørte på at dette er folk som virkelig brenner for både klima, likestilling, demokrati og et bedre samfunn for alle. Vi som satt i salen var både imponert og fylt av takknemlighet for at det finnes ungdom som er villige til å satse på en slik retning i livet. Stipendutvalget ønsker Oda og Johannes lykke til videre i sitt arbeid for en bedre verden!

**Guri Marjane
Sivertsen**
**Leder i Falstadsenterets
Venner**

Leders spalte

Det er vår. Vi går nå inn i mai måned, en tid på året hvor vi feirer friheten og demokratiet vårt.

I år vil feiringen ha et svart bakteppe. Det er igjen krig i Europa. Et land har brutalt invadert sitt naboland. De fleste av oss hadde vel aldri trodd det kunne skje. I 2022 løses konflikter med diplomati - trodde vi.

I denne krigen – som i alle kriger – ser vi at menneskerettigheter brytes. Derfor er arbeidet som gjøres på Falstadsenteret og andre minnesteder og menneskerettighetsentre brennende aktuelt.

Falstadsenteret har utviklet svært gode pedagogiske tilbud til skoleelever og gjør et fantastisk godt arbeid rettet mot denne gruppen. Pandemien har ført til at også skoler fra andre deler av landet nå tar turen til Falstadsenteret for å lære om fangehistorien og menneskerettigheter. Og ryktet går om at de har et bra opplegg, så denne besøksgruppen vil nok fortsette å komme.

8. mai-markeringen i Falstadskogen var i år tilbake til et rent fysisk arrangement. At vi igjen kan samles til slike markeringer og møtes fysisk, føles godt. Også venneforeningens arbeid vil nå igjen inn i litt mer vante former og med flere arrangement. På aktivitetsplanen vår står det blant annet studietur til Grane og deltakelse i markeringen av Majavass-tragedien 80 år etter denne. Invitasjon til dette vil bli sendt ut til medlemmene.

Venneforeningen vil gjerne ha flere medlemmer. Vi har i løpet av det siste halvåret laget oss litt markedsføringsmateriell i form av en brosjyre og en roll-up som vi bruker på arrangement der vi enten er arrangør eller medarrangør. Vi er også å finne på Facebook og på aktivitetsplattformen Friskus. Vil du følge med på Falstadsenterets venner digitalt, kan du følge oss på FB og Friskus. Er du ikke medlem, men ønsker å bli det, finner du kontaktinfo der eller på Falstadsenterets nettsider. Som Falstadvenn får du rabattert pris på årskort på Falstadsenteret.

Falstadsenterets venner hadde sitt årsmøte på Falstadsenteret den 30. mars i år. En av de som gikk ut av styret var Svein Helge Falstad. Han har vært med i 11 år og har gjort en formidabel innsats for venneforeningen, og ble derfor takket med blomster. Tusen takk til Svein Helge!

Jeg ønsker alle en fin vår og sommer, og håper så mange som mulig tar turen til Falstadsenteret for å oppleve alle de spennende og gode formidlingstilbudene de har.

Guri Marjane Sivertsen

Min historie

Leiv Nordhus forteller

Leiv Nordhus ble født 1918 på Tjøtta. Etter konfirmasjonen reiste han på kysten til han var 18 år gammel, da begynte han på Fredheim Ungdomsskole, søkte samme høst på 6. Divisjons skole og kom inn der først på 1937. Han var i avgangsklassen (befalselev) da krigen begynte i Norge den 9. april 1940. Så lar vi Leiv fortelle:

Da kampene i Nord-Norge var slutt mønstret jeg som stuert på en lastebåt fra Tromsø. Var om bord der til 15. august 40,

søkte og fikk jobb på Svalbard, men båten som skulle gå ble holdt igjen av tyskerne. Jeg var fri for penger og måtte finne på noe, klarte å komme meg til Bodø uten billett. Var 2 dager i Bodø, da begynte jeg som reservekonstabel ved Bodø Politikammer. I desember kom tidligere stabssjef ved 6. Div. major Lundbeck-Larsen på gjennomreise til Oslo. Han og jeg ble enige om at jeg skulle slutte ved politikammeret, reise til Oslo og ta kontakt med personer han oppga navn til meg på. Disse personene var villige til å starte en motstandsbevegelse mot tyskerne. Jeg sluttet og dro til Oslo, fikk mine kontakter som var et sted på Østlandet, og så i Vefsndistriktet, søkte meg til Bodøområdet og var i Bodø, Fauske og Finneid til jeg ble arrestert den 7/12 -42 etter ordre fra SD-kommando Trondheim.

Jeg ble transportert fra Fauske til Bodø Kretsfengsel og forhørene startet natt til den 9. des. i Johnsongården. Forhørleder var Besgen som kom direkte fra Trondheim.

Jeg fikk snart erfare hva jeg var arrestert for, spionasje og våpensmugling. Forhørene var meget harde og langvarige og jeg forstod tilslutt at en av de andre hadde sprukket og talt ut fra leveren om det vi hadde holdt på. (Personlig synes jeg det var dårlig gjort, ingen av oss var familieforsørgere og vi hadde lært oss en forklaring som skulle gies dersom vi ble tatt.)

Arild Mentzoni og jeg var sterkest i søkelyset. Jeg tolket det slik etter forhørene og at bare vi to fra Bodø ble sendt til Tyskland.

Forhørene var som sagt vanskelige og det oppstod en del skader som jeg må leve med. Jeg kom som nevnt først til Bodø Kretsfengsel, så til Vollan. Falstad f.nr. 653.

Tilbake til Vollan (Enecelle fra 19/8 – 28/9-43), forhørsbrakken, det var en lang tid. Kom til Grini, f.nr. 13051. Ble sendt til Tyskland den 4/11 -43 med M/S Donau, var en natt i Stettin Stadsfengsel og kom til K.L. Sachsenhausen den 7/11 om kvelden. F.nr. 72813.

Leiv Nordhus, fangenummer 72813

Jeg meldte meg som snekker og kom til D.A.W. som maskinsnekker. Jeg var tross alt glad for her fikk jeg da lov til å skrive et brev om måneden og var jeg heldig kunne jeg få pakke fra Røde Kors og hjemmefra. På Falstad, Vollan og Grini hadde jeg brev-, pakke- og besøksforbud og på Falstad hadde jeg ikke lov til å komme utenfor innerste ring (dvs. gjerde).

Jeg arbeidet en måned på dagskift. Da det manglet folk til nattskiftet, meldte jeg meg på og der var det roligere. Selv om arbeidet var like hardt, så var vi ikke så meget plaget av SS-folk, og vi var bare ca. 90 mann på nattskiftet.

Jeg hadde jo sett utsultede fanger før, spesielt på Grini, men så mange levende lik som jeg så i Sachsenhausen håper jeg at jeg ikke får se mer. Sachsenhausen var etter min mening en spesiell leir. Jeg antar der var ca. 10 000 tyskere, skumle mordere, SA- og SS-folk, tidligere kommunister, asosiale.. Alle i leiren hadde en trekant foran fangenummeret, denne trekanten kunne være rød, grønn, sort, fiolett, den kunne også stå på hodet eller rett opp og ned.

F.eks. grønn med spissen opp viste at vedkommende satt inne for mord. Alle ikke-tyskere hadde rød vinkel eller trekant som betyr politisk fange.

Den første tiden, ca. 3 mnd., var forferdelig. Lite mat og hardt arbeid gjorde at jeg så ut som mange av de andre levende likene som vandret rundt i leiren, det var så vidt jeg orket å arbeide, men tanken på å overleve var så sterk at jeg klarte det. Jeg fikk da dele den første danskepakken med en annen. Han som skulle ha hatt pakken var død, og da var det slik at de som ikke hadde fått pakke fikk dele slik. Jeg fikk kvittere på returkortet sammen med han jeg delte med og siden fikk jeg alle danskepakker fra en lege i Aabenrå.

Månedene gikk i sorg og håp fram til januar 45 da ryktet om Bernadotte og svenske Røde Kors begynte å versere i leiren. Etter at amerikanerne hadde radert ut Oranienburg og delvis Sachsenhausen by og garnisonen til SS begynte det å bli fart i sakene og de første nordmennene ble fraktet ut av leiren av de svenske bussene. Jeg kom til Neuengamme den 22/3 -45. Mitt f.nr. ble 77908. Forholdene i leiren var dårlige og i første omgang prøvde leirledelsen å ta knekken på oss, men vi hadde våknet til liv og svenskene stod bak så det gikk bra, men det var som sagt forferdelig og vi var glade da vi som var sprekest ble satt på danske lastebiler under ledelse av den danske prins Flemming den 20/4. Vi kom til Møgelkær i Danmark den 21/4 kl. 0900. Vi var i Møgelkær til 2/5 -45, kom til København 3/5 og vi reiste fra byen den 3/5 kl. 1100 og over til Sverige. Den 7/5 møtte jeg for den svenske legekommisjon, ble klarert og trakk i uniform og kom til den engelske overkommando i Narvik den 25/5 -45. Fikk permisjon og fri reise med den første bussen fra Narvik til Bodø etter freden den 27/5 -45. Ringen var sluttet.

Christian Wee

Direktør på
Falstadsenteret

Falstadsenteret i en spennende tid

Selv om vi allerede er i mai vil jeg oppsummere kort året vi har lagt bak oss, og si litt om planer Falstadsenteret har for året vi er godt inne i.

2021 ble et annerledes, men godt år for Falstadsenteret. Selv om pandemien har påvirket driften i perioder, har senteret i store deler av året kunnet ta imot skoleklasser og museumsgjester. Spenningene knyttet til valget i USA, sosiale spenninger som følge av pandemien, økt fokus på menneskerettighetssituasjonen globalt, blant annet synliggjort rundt debatt om fotball-VM i fotball i Qatar og vinter-OL i Beijing, Talibans maktovertakelse i Afghanistan samt situasjonen i Ukraina har vist behovet for undervisning om demokrati, demokratisk medborgerskap og menneskerettigheter. Falstadsenteret opplever at elever, skoleledere og offentlige myndigheter i økende grad ser betydningen av de nasjonale freds- og menneskerettighetssentrene. Det viser seg i besøkstallene for 2021, som er 13,5% over vårt tidligere beste år 2019. Til sammen besøket over 19 700 mennesker senteret i løpet av året, og vi opplever stor etterspørsel til alle deler av vår virksomhet. Økonomisk er det litt mer utfordrende. Der museer som ligger under kulturdepartementet har fått gode kompensasjonsordninger for tapte inntekter og økte kostnader under pandemien, så har freds- og menneskerettighetssentrene ikke fått tatt del i noen ordninger. Det gjør at årsresultatet for 2021 ble et minusresultat på ca 125 000 kr. Vi fikk i løpet av året reforhandlet husleieavtale med Statsbygg,

noe som gjør de økonomiske utsiktene på lang sikt mer positive. I 2022 er det fremdeles undervisning som er vår viktigste prioritet. I tillegg til de trønderske elevene har vi omtrent 2000 elever fra Østlandet, Sørlandet, Møre og Nordland som besøker senteret på klasseseturer, mange også for overnatting. Dette vil være et videre satsingsområde for oss i årene fremover, da det gir aktivitet både til Stiftelsen og til vårt driftsselskap.

Som nylig godkjent forskningsinstitusjon har vår FoU-avdeling økt sitt fokus på forskningsaktivitet. Anette Storeide leder arbeidspakker på forskningsprosjekt ledet av både Nord universitet og UiA. Falstadsenteret er også innmeldt i Trøndelags Europakontor, og var nylig i Brussel hvor vi møtte relevante grupperinger for vår internasjonale forskningssatsing. Vårt samarbeid med NTNU og Nord universitet styrkes, og nå er det spesielt interessant at vi sammen med Stiklestad Nasjonale kultursenter og de nevnte Trønderske universitetene har etablert et forskningssamarbeid knyttet til nasjonaljubileet 2030.

Sommersesongen står for døren, og vi forventer et godt museumsbesøk. Av spesielle tilbud i sommer vil vi spesielt nevne vandreguidingen om Julius Paltiel og de jødiske fangene ved Falstad. 2.juli er det åpning av installasjonen «Führerzimmer» i kommandantboligen. Installasjonen er laget av Simon Stranger og den tyske fotokunstneren Jakob Ganzlmeier, og er en del av Creative Europe-prosjektet Houses og Darkness. Vi håper mange kommer og besøker oss i sommersesongen.

Falstad minnelandskap

SS Straffefangenenlager Falstad var en av de største fangeleire i Norge under 2.verdenskrig. Selv om dagens minnelandskap inneholder retterstedet Falstadskogen, hovedbygget, verkstedet og kommandantboligen, fremstår landskapet

veldig forskjellig i forhold til fangeleirens utforming.

I 2011 ble arbeidet med Falstad minnelandskap startet. Hensikten med prosjektet var gjøre landskapet mer lesbart som fangeleir gjennom å etablere ulike installasjoner på relevante steder i leirområdet. Arkitektkontoret Jensen & Skodvin ble valgt som arkitekt, og i 2016 ble skisseprosjektet godkjent. I dette var det foreslått flere installasjoner, blant annet:

- Utendørs modell av leiren foran senterets hovedinngang
- Minnekammer og minnehage
- Re-etablering av oppstillingsplass
- Utendørs utstillingsområde
- Gjerde-installasjon
- 8.mai i år ble bronsemodellen av Falstad fangeleir avduket som første ferdigstilte del av prosjektet. Minnekammeret og minnehagen er tatt ut av prosjektet til fordel for nytt flerbruksbygg som vi håper å ha finansiering på før 2025.

Gjerdet rundt fangeleien

Delprosjektet som det er jobbet mest konkret med er gjerdeinstallasjonen. Jensen & Skodvin har utviklet et forslag basert på åpninger/siktlinjer parallelt med gjerdepanel, og en beplantning med villvin som over tid skal vokse seg inn i gjerdeinstallasjonen. Ideen med gjerdeinstallasjonen er ikke en

rekonstruksjon av det historiske piggrådsgjerdet, som ville kunne skape usikkerhet om hva som er autentiske spor av historien eller ikke, men en installasjon som viser det opprinnelige gjerdets plassering og samtidig har en utforming som kan skape refleksjon og brukes i samtaler med besøkende.

Å finne rett utforming på gjerdepanel og gjerdestolper er en av de største utfordringene i prosjektet. Falstadsenteret besluttet derfor å sette opp en testinstallasjon av en mulig utforming. Denne ble reist tidligere i år, og brukes nå for å sammenligne med andre gjerdepanel/stolper for å finne den endelige utformingen som skal bygges.

Dersom det er kommentarer eller innspill rundt Falstad minnelandskap er det bare å ta kontakt.

Christian Wee

Fra årsmøtet i Falstadsenterets Venner

Møtet ble avviklet i snekkerverkstedet på Falstadsenteret onsdag 30 mars. Oppmøtet var ikke stort; 12 personer var til stede da leder Guri Marjane Sivertsen ønsket velkommen. Her i Vennebrev oppsummerer vi punktvis hovedsakene fra møtet.

ÅRSMELDING

Lederen kommenterte generelt problemene som Covid-19 har ført med seg også for foreningen vår. Det har ført til redusert aktivitet, men det var likevel en ganske fyldig oversikt Guri kunne presentere. Vi nevner i fleng:

- Bistand til senteret i forbindelse med markeringa av 8. mai.
- Vertskapsoppgaver lørdager og søndager i sommersesongen.

- Stand på Dampskipsbrygga under Førjulsmartnan
- Deltok i boklansering for boka JUGOLAND av Kristan Hagestad.
- Kick off-møte for 17. mai-komiteene 8. februar.
- Diverse dugnadsinnsats. I hovedsak på Søndre gravfelt i Falstadskogen og ny sti opp til Middagsåsen.
- Arbeid med historisk materiale i regi av historiegruppa.
- Utdeling av Falstadfangenes Gavestipend.
- Innsats for å restarte Unge Falstadvenner.
- Diverse tiltak for øke medlemstallet.
- To utgaver av Vennebrev utgitt.

Audun Brenne i gang med medlemsverving på førjulsmartnan 2021

Leder Guri understreket betydningen av samarbeidet med direktør Christian Wee på Falstadsenteret. Han holder venneforeningen godt orientert og involverer oss på en svært konstruktiv måte

REGNSKAP

FV har et ganske beskjedent regnskap, men vi nøyer oss med å kommentere hovedpunkter.

Regnskapet er oppgjort med en inntekt på 29722 kr og en utgift på 37430 kr. Det betyr en negativ balanse på 7708 kr. Men så er det slik at beløpet til gavestipendet skal trekkes fra en konto kalt Konto Gavestipend. Når det blir ordnet, minker utgift på driftskontoen med 10000 kr, og vi står igjen med en positiv balanse på ca. 2300 kr. Regnskapet er revidert og funnet i orden av revisorene Svein Opheim og Steinar Vestli og ble godkjent av årsmøtet.

KONTINGENT

Etter en kort runde med drøfting vedtok årsmøtet styrets innstilling: Kontingent for 2022 blir som for 2021, dvs. 250 kr for enkeltmedlem, 400 kr for par og 1000 kr for bedrifter.

PLANER OG BUDSJETT FOR 2022

De aller fleste punktene i aktivitetsplanen går igjen fra år til år. Med utgangspunkt i det som er lista opp fra årsmeldinga for 2021 er det et par nye som er kommet til for 2022:

- Vennebesøk fra Arkivet i Kristiansand
- Mulig arr. av tur til Grane i forbindelse med 80-årsmarkering av Majavassaken.

Markering lokalt av at det er 80 år siden unntakstilstanden høsten Når aktiviteten er relativt stabil, vil det vises også i budsjettet. Noen er sikkert interessert i tallene, og vi tar oss plass til å vise budsjettet for 2022 i sin helhet.

INNETEKTER:

- Medlemskontingent:	35000,00
- <u>Kredittrenter</u>	<u>700,00</u>
<u>Sum</u>	<u>35700,00</u>

UTGIFTER:

- Trykking Vennebrev	14000,00
- Frimerker	4000,00
- Utkjøring Vennebrev lokalt	2400,00
- Blomster	1500,00
- Servering arrangementer og møter	3760,00
- Markedsføring/Annonser	10000,00
- <u>Gebyr, nettbank</u>	<u>40,00</u>
- <u>Sum</u>	<u>35700,00</u>

VALG

Siv By presenterte valgkomiteens forslag til styre for 2022. Til leder ble gjenvalgt Guri Marjane Sivertsen. Styremedlemmer: Marit Nordholmen, Liv Iren Grandemo, Johan Arnt Dahlen (ny), Anne Sofie Elgseter (ny) og Otto Asbjørn Solli. Vara: Solveig Hammer Holberg og Rune Voldseth (ny). Det er Svein Helge Falstad, Robert Svarva og Audun Brenne som går ut av styret. Svein Helge fikk blomster og takkens ord av leder Guri etter lang og tro tjeneste som sekretær siden 2011.

Utgiver av Vennebrev:
Falstadsenterets Venner .
 I redaksjonen jobber:

Otto Solli
 Bursflata 4, 7624 Ekne
 Tlf. 951 09 751
 E-post: otta-so@online.no

Alfred Falstad
 Bursflata 28, 7624 Ekne
 Tlf. 994 85 771
 E-post: alfberfa@hotmail.com

*Redaksjonen og styret
 ønsker medlemmer og
 andre lesere av bladet
 God sommer*